

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення

дисертації Шманатова Микити Сергійовича

«Реалізація влади на окупованій території: порівняльний аналіз», яка

подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки

за спеціальністю 052 Політологія

1. Оцінка роботи здобувача у процесі підготовки дисертації і виконання індивідуального плану навчальної та наукової роботи. Під час підготовки дисертаційного дослідження здобувач дотримувався індивідуального плану наукової роботи та успішно виконав індивідуальний навчальний план, проявивши системний підхід і відповідальність у виконанні завдань. У процесі роботи були сформовані компетентності у сфері аналізу та порівняння механізмів реалізації влади на окупованих територіях, глибоке розуміння політичних, соціальних та правових аспектів окупації, а також здатність здійснювати міждисциплінарні дослідження з використанням сучасних теоретичних і емпіричних методів. Здобувач набув навичок підготовки наукових текстів та публічної апробації результатів на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах і круглих столах. Апробація матеріалів дозволила вдосконалити концептуальні підходи, теоретичну базу дослідження та уточнити висновки, що сприяє підвищенню наукової цінності роботи.

2. Обґрунтування вибору теми дослідження. Окупація як прояв іноземного контролю в умовах війни є складним явищем, яке стосується територіальної цілісності, суверенітету та трансформації владних структур. Частота проявів окупації в сучасному світі, зокрема на пострадянському просторі, Близькому Сході, Балканах та інших регіонах, підкреслює її значущість у міжнародних і внутрішніх політичних процесах. Окупаційні

режими не лише впливають на місцеве управління, а й змінюють політичні інститути, створюючи нові форми взаємодії влади та суспільства. Хоча існує багато досліджень правових аспектів окупації, бракує комплексних політичних аналізів, що висвітлюють особливості функціонування влади, стратегії легітимації та механізми управління окупованими територіями.

Актуальність дослідження підсилюється ситуацією в Україні, де з 2014 року Російська Федерація здійснює тривалу окупацію, яка зазнала еволюції. Особливої уваги потребує вивчення політичної організації так званих «ЛДНР», процесів формування вертикалі влади на окупованих територіях, а також трансформація управління та впровадження нових практик після повномасштабного вторгнення у 2022 році. Дослідження окупації територій України у 2014–2024 роках має не лише теоретичне, але й практичне значення. Воно сприяє поглибленню розуміння явища окупації та його впливу на політичні, соціальні й економічні процеси. Практичне значення роботи полягає у створенні бази для розробки стратегій реінтеграції територій, а також для формування ефективної міжнародної політики у сфері запобігання конфліктам та вирішення проблем, пов'язаних з окупацією.

Метою роботи є комплексний аналіз політичної реалізації влади та управління в умовах військової окупації. Дослідження спрямоване на виявлення особливостей та закономірностей функціонування політичного інституту окупації, його впливу на державотворчі процеси та територію.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання та механізми їх вирішення:

- проаналізувати поняття та розвиток окупації, а також її еволюцію у межах міжнародного гуманітарного права;
- визначити наукові підходи до визначення, типологізації та класифікації окупації як прояву іноземного контролю;
- розробити авторську модель типологізації окупації, враховуючи сучасні наукові дискусії та реальні прояви цього явища;

- визначити місце окупації з метою анексії у структурі концепції окупації;
- дослідити військову окупацію, окупацію з метою анексії та міжнародну територіальну адміністрацію як форми іноземного контролю;
- обґрунтувати підходи до аналізу та способи дослідження окупації як окремого політичного режиму та політичного інституту;
- здійснити компаративний аналіз міжнародного та іноземного досвіду реалізації влади у кейсах окупації;
- узагальнити результати аналізу для розуміння окупації як політичного інституту, особливостей реалізації влади у ній та оцінки впливу на окуповані території.

Об'єктом дослідження є політичний феномен окупації як форми зовнішнього контролю над територіями, що включає в себе сукупність політичних, адміністративних та соціальних процесів, пов'язаних із функціонуванням окупаційної влади, її впливом на місцеве населення, інституційним устроєм, а також взаємодією із міжнародними та національними акторами.

Предметом дослідження є особливості реалізації влади в умовах окупації, функціонування політичних інститутів окупаційної влади, їхня структура, цілі, механізми, а також політичні процеси, що виникають унаслідок діяльності цих інститутів на окупованих територіях.

Методи дослідження. Дисертаційне дослідження має міждисциплінарний характер, що ґрунтується на використанні теоретичних і методологічних підходів політології, міжнародного права, теорії міжнародних відносин, а також нового напрямку історичних досліджень присвячених «окупаційним студіям». Теоретико-методологічною основою дослідження є низка підходів та методів, які забезпечують комплексний аналіз явища окупації та політичних режимів,

що формуються в цих умовах. Зокрема, застосовано неінституційний підхід, який дозволяє вивчити структуру, функції та динаміку розвитку політичних інститутів в умовах окупації, а також вивчити неформальну взаємодію політичних акторів; геополітичний підхід, що аналізує вплив міжнародного контексту на формування та функціонування окупаційної влади; історичний підхід для вивчення еволюції явища окупації у часовій перспективі; а також критико-діалектичний підхід для розкриття суперечностей у діяльності окупаційних адміністрацій. Застосовано реалістичний та неореалістичний підходи, які дозволяють розглянути окупацію як один із інструментів геополітичного суперництва та балансу сил. Це дозволяє пояснити її не лише як правове явище, а й як стратегічний механізм держав для зміцнення контролю та перерозподілу впливу. До аналітичних методів дослідження належать системний аналіз, що забезпечує комплексне розуміння структурних елементів окупаційного режиму та їх взаємодії; компаративний аналіз, який порівнює різні випадки окупації для визначення спільних рис та ключових відмінностей; та аналіз у історичній ретроспективі, що допомагає простежити закономірності у становленні окупаційної влади. Серед загальнонаукових методів використано історико-порівняльний, логіко-семантичний, метод співставлення, узагальнення та інші. Метод системного аналізу сприяв розгляду явища окупації як комплексної системи, що складається з взаємопов'язаних елементів, таких як причина, мета і завдання окупації, структура окупаційної влади, механізми її функціонування та застосовані політики (заходи), взаємодія з місцевим актором і міжнародною спільнотою. Методи прогнозування та політичного моделювання дозволили, на основі аналізу попередніх і сучасних кейсів, оцінити можливі сценарії розвитку політичних режимів на окупованих територіях. Це забезпечило можливість розробки узагальнених моделей управління, які враховують як історичний досвід, так і сучасні політичні реалії.

Застосування цих методів у поєднанні з міждисциплінарним підходом надало дослідженню цілісності та комплексності, дозволивши створити єдину теоретичну та методологічну базу для аналізу політичної організації влади в умовах окупації.

Методологія дослідження. Емпірична база дослідження включає широкий спектр документів і даних: Гаазька конвенція 1907 р., Женевська конвенція 1949 р. та ін. документи міжнародного гуманітарного права (МГП), що визначають міжнародні встановлені вимоги та норми проведення окупації та широти повноважень окупаційної влади, а також нормативну базу міжнародного права прав людини (МППЛ), що здійснює все більший вплив на явище окупації, та широту повноважень окупаційної влади відповідно. В роботі проаналізовано міжнародні договори та переговори між сторонами конфліктів, які мали прямий вплив на організацію влади в окупації та управління територіями, зокрема Мінські угоди I, II, Угоди в Осло I, II, результати переговорів між Республікою Кіпр та Турецькою Республікою Північного Кіпру, Республікою Сербією та Косовської автономною адміністрацією за посередництва ООН та ін. Також проаналізовані так звані формули та плани представників ООН або представників сторін переговорів щодо досліджуваних кейсів, зокрема формули Штайнера (Косово), Штайнмаєра (Україна), план Аннана (Кіпр), що мали вплив на зовнішнє врегулювання конфліктів і відповідно на перебіг окупації.

Разом із цим, в роботі використані резолюції Ради Безпеки та Генеральної Асамблеї ООН, що стосуються проаналізованих кейсів в роботі, десятки звітів міжнародних територіальних адміністрацій ООН (місій), а також закони, документи та звіти окупаційних адміністрацій (кейси Іраку, Палестини, України). Крім цього в роботі використовуються аналітичні записки та тематичні дослідження міжнародних правозахисних організацій («Human Rights Watch», «Amnesty International», «BADIL

Resource Center for Palestinian Residency and Refugee Rights», «Української Гельсінської спілки з прав людини» ін.), а також Спеціального координатора ООН з Близькосхідного мирного процесу. Використовуються бази даних та дослідження міжнародних аналітичних центрів таких як Freedom House, Council on Foreign Relations та ін. Крім того, було використано офіційні заяви, свідчення учасників подій, оприлюднені в медіа та на прес-конференціях.

3. Особистий внесок дисертанта в отриманні наукових результатів та їх новизна. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно, усі сформульовані в ньому положення та висновки з рекомендаціями обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень використані праці інших науковців, на які зроблені посилання. В індивідуальних наукових працях застосовано авторські ідеї та розробки.

Наукова новизна отриманих результатів. Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у комплексному аналізі окупації як політичного інституту, що виходить за рамки її трактування лише як тимчасового політичного режиму. Запропоновано новий підхід до вивчення окупації як однієї з форм іноземного контролю (військова окупація, окупація з метою анексії, міжнародні територіальні адміністрації) та інституційної практики міжнародного або іноземного актора, спрямованої на досягнення конкретних політичних цілей.

Уперше:

- Проведено комплексний аналіз масиву наукової літератури, присвяченого теоретичному осмисленню окупації та міжнародного адміністрування, що дозволило розробити концептуальні засади вивчення окупації у політичній площині, зокрема типологізацію проявів та аналізу її як політичного інституту;
- сформовано новий теоретичний підхід до систематизації окупаційних процесів, що враховує сучасні виклики та прогалини у

- концепції «військової окупації». Це дозволяє змістити фокус із відповідності кейсів міжнародному гуманітарному праву на аналіз організації влади, механізмів управління, ухвалення рішень та наслідків для окупованих територій і місцевих політичних суб'єктів;
- запропоновано теоретичну концепцію «військової окупації з метою анексії», яка відрізняється від традиційної концепції «військової окупації» у міжнародному гуманітарному праві та концепції міжнародного територіального адміністрування. Визначено три основні форми окупації та здійснено їх порівняльний аналіз на основі емпіричних кейсів;
 - комплексно проаналізовано окупаційну політику Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України після 24 лютого 2022 року, зосереджуючись на механізмах реалізації влади через концепцію інституту окупації, спрямованого на анексію та інтеграцію територій до правового, адміністративного та політичного простору РФ.

Удосконалено:

- Концепцію дослідження окупаційних режимів, що дає змогу аналізувати повноваження окупаційної влади, механізми її функціонування та політичні наслідки для окупованих територій.;
- критерії класифікації невизнаних держав, запропоновані Дж. Кірісом, Н. Касперсеном, Ч. Кінгом, адаптувавши їх до аналізу окупації як політичного інституту;
- політичні критерії визначення «окупації через третіх осіб» або «непрямої окупації», інтегрувавши критерії ефективного та загального контролю, застосовувані міжнародними війсьними трибуналами.

Отримали подальший розвиток:

- Компаративний аналіз кейсів окупації, зокрема діяльності місії ООН у Косово та Східному Тиморі, військових окупацій в Іраку та Палестині, що дозволило виявити їхні спільні риси та ключові відмінності;
- вітчизняні дослідження, присвячені окупаційним процесам на тимчасово окупованих територіях України, включаючи концепції «непрямої окупації» та «окупації через третіх осіб». Запропоновано обґрунтування класифікації цього випадку як «військової окупації з метою анексії», що відповідає критерію проблеми «непрямого управління» (створення або підтримка контрольованого невизнаного уряду);
- дослідження управлінських практик Російської Федерації на тимчасово окупованих територіях України після 24 лютого 2022 року, зокрема анексії, що розкриває особливості організації та здійснення влади в умовах окупації.

4. Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків і рекомендацій, які захищаються. Обґрунтованість та достовірність положень і висновків дисертації забезпечено через залучення теоретичного доробку політологічних теорій та підходів, зокрема неоінституціональної теорії, неореалізму, а також положень міжнародного гуманітарного права, та сучасних політичних досліджень окупації і форм іноземного контролю. Використання цих методологічних засад дало змогу забезпечити цілісність дослідження, коректність інтерпретацій та наукову валідність одержаних результатів.

5. Наукове, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Практичне значення роботи полягає у можливості застосування її результатів для вдосконалення політичних підходів до управління окупованими територіями, розробки стратегій стабілізації в умовах іноземного контролю, а також у побудові ефективних моделей реалізації влади на окупованих територіях. Висновки дослідження можуть

бути корисними для державних органів влади, аналітичних центрів, міжнародних організацій та наукових установ при розробці механізмів врегулювання конфліктів, управління окупованими територіями та забезпечення їх пост-конфліктного розвитку.

Матеріали дисертації мають прикладне значення для аналізу кейсів окупації у міжнародній практиці, оцінки ефективності різних видів окупації та практик її використання акторами задля власних цілей. Отримані результати можуть використовуватись у навчальних програмах для підготовки спеціалістів у галузі політології, міжнародних відносин, безпеки та врегулювання конфліктів, а також при розробці спеціальних курсів з вивчення політичних режимів, іноземного контролю та управління, міжнародного адміністрування та управління в умовах кризи.

6. Повнота викладення матеріалів дисертації в роботах, опублікованих автором.

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження відображені у 8 наукових публікаціях, з яких 4 опубліковано у фахових виданнях України, що спеціалізуються на політичних науках, 2 – у міжнародних наукових журналах, а також 2 – у збірниках матеріалів конференцій.

7. Дотримання академічної доброчесності.

На підставі вивчення тексту дисертації здобувача, його наукових праць та Протоколу контролю оригінальності (перевірку наявності текстових запозичень виконано в антиплагіатній інтернет-системі Strikeplagiarism.com) встановлено, що дисертаційна робота виконана самостійно, текст дисертації не містить плагіату, а дисертація відповідає вимогам академічної доброчесності.

8. Апробація матеріалів дисертації.

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були апробовані на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, зокрема: у рамках участі у

міжнародному дослідницькому проєкті «Memory Wiki: in the wake of forgotten victims» між науковими закладами Бремену та Дніпра, де було представлено досвід окупованих територій України під час Другої Світової війни (Бремен, 2019), Євразійському науковому онлайн-конгресі (Барселона, 2020) із тезами на тему «Проблеми військової безпеки Європи та Азії», у рамках участі у проєкті «Countering Fake Histories in International Politics and Propaganda» від Київської школи дипломатичних мистецтв (2022, Київ), під час участі у міжнародному круглому столі від «Institute of Political Science at Academia Sinica» із презентацією та захистом теми «Окупація України: перший рік з початку повномасштабного вторгнення» (Тайвань, 2022), міжнародній науково-практичній онлайн-конференції NTU-WU-INU Workshop on the «Russian Aggression on Ukraine: Implications for Regional Order in Indo-Pacific» (м. Варшава, 2022), міжнародній онлайн конференції «Європейські соціально-правові та гуманітарні дослідження» (м. Бая-Маре, 2023), міжнародному науково-практичному онлайн-воркшопу від «Occupation Studies Research Network» (м. Маастрихт, 2024).

Результати дослідження також обговорювались на засіданнях кафедри політології філософського факультету та кафедри міжнародних відносин Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, розробки теми також проводились на засіданнях кафедри історії України історичного факультету Дніпровського національного університету ім. О. Гончара під час науково-методичних семінарів і консультацій з експертами у сфері політичних інститутів та процесів, міжнародних відносин, а також історії окупації України. Апробація результатів та експертні консультації дозволили вдосконалити концептуальні, міждисциплінарні підходи, теоретичну основу та уточнити висновки роботи.

9. Оцінка структури, мови та стилю дисертації.

Дисертація написана чіткою мовою, структура дисертації відповідає алгоритму здійсненого автором дослідження. Матеріал дисертації викладено в логічній послідовності та доступний для сприйняття. Зміст, оформлення дисертації та кількість публікацій відповідають Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом МОН № 759 від 31.05.2019), і вимогам Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

10. Відповідність змісту дисертації спеціальності, за якою вона подається до захисту.

За своїм фаховим спрямуванням, науковою новизною і практичною значимістю дисертаційна робота М. С. Шманатова відповідає спеціальності 052 – Політологія.

11. Результати обговорення та проведення презентації. Рекомендація дисертації до захисту.

Здобувачем було представлено основні результати дисертаційної роботи на засіданні кафедри політології філософського факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна щодо попередньої експертизи дисертації у формі презентації і наукової дискусії після її завершення. За підсумком обговорення, дисертаційне дослідження було оцінено позитивно. Дисертаційна робота Шманатова Микити Сергійовича виконана на високому науковому рівні та є цілісним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам чинного законодавства України.

Враховуючи високий рівень дослідження, актуальність, новизну, практичну цінність отриманих результатів та відповідність роботи спеціальності 052 «Політологія» дисертація Шмантова М. С. «Реалізація влади на окупованій території: порівняльний аналіз» рекомендується до захисту в

спеціалізованій вченій раді для здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія з галузі знань 05 – Соціальні та поведінкові науки.

Головуючий, доктор політичних наук,
професор, завідувач кафедри політології
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Олександр ФІСУН